

(2007) in naposled še Kosanje hudiča s skesanim grešnikom, ki govori o upanju zoper obup (2009).

Na dve zanimivi hrvaški publikaciji, ki sta lahko uporabni tudi za slovenskega bralca, opozarja Vinko Škafar. Gre za priročnik *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (2010) in ponatis izdaje *Epska trilogija ili nestrančno vezdašnjega tabora ispisavanje za leto 1788., 1789., 1790* (2010). Obe knjigi sta zanimiva osvetlitev uspešnih Slovencev na Hrvaškem.

Zbornik sklene Franc Kuzmič z *bibliografijo Bela Severja* v letih od 1957 do 2004. Bela Sever, po izobrazbi geograf in etnolog, je bil vse življenje dejaven in uspešen na številnih področjih, nazadnje kot urednik pri Založbi Mladinska knjiga v uredništvu Enciklopedije Slovenije (1986–2002).

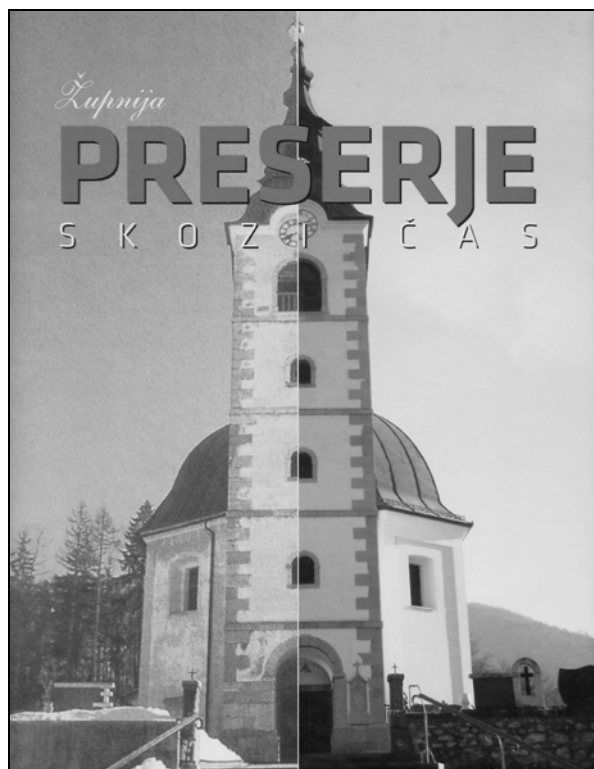
Zbornik soboškega muzeja 16–17, ki se ponaša s pisano in zelo bogato vsebinsko tematiko, zagotovo ni dobrodošel pripomoček le za lokalno prebivalstvo, ampak tudi dobro izhodišče za razširjene in poglobljene razprave posameznih v njem načetih vprašanj. Prispevki, ki so opremljeni s kratkimi povzetki v angleščini, bralca seznanjajo z manj poznanimi ali celo prezrtimi razpravami ter predenj priključijo ljudi in dogodke iz preteklosti najbolj severovzhodne slovenske pokrajine. Morda bi bilo dobro, da bi bili vsi prispevki objavljeni po enotnih navodilih, v celoti gledano pa je zbornik lep doprinos h krajevni zgodovini Pomurja, zato upamo, da se bo ta tradicija zbornika soboškega muzeja s poudarkom na regionalnem kontekstu nadaljevala tudi v prihodnje.

Klaudija Sedar

France M. Dolinar (ur.): Župnija Preserje skozi čas. Preserje : Župnija, 2011, 440 strani.

Vsak, ki se je s pravim nepristranskim znanstvenim pristopom, bodisi poklicno bodisi ljubiteljsko, ideološko neobremenjeno srečal s slovensko bližnjo ali daljno preteklostjo, bo ne glede na svoj svetovni nazor rade volje priznal pomembno vlogo, ki so jo v naši zgodovini odigrale župnije. Te niso bile zgolj osnovne »gradbene enote« in temeljne oblikovalke cerkvenega verskega življenja, temveč so bile izredno pomembne tudi na mnogih drugih področjih, tako po duhovni kot po materialni plati. Pogosto so odločilno sodelovale pri usmerjanju in oblikovanju naših prednikov tako na idejnem, družbenem, kulturno-prosvetnem in šolskem kot tudi na političnem in gospodarskem področju.

Zgodovina slovenskih župnij tako pomeni eno temeljnih vsebin ne samo slovenskega cerkvenega, ampak tudi splošnega, še v večji meri pa krajevnega zgodovinopisja. Mimo zgodovinskega prikaza župnije ne more nobena krajevna zgodovina, ki hoče celovito prikazati preteklost določenega kraja. Tako nam znani knjižnični sistem COBISS sredi maja 2012 samo pod ključnimi besedami »zgodovina župnije« in »Slovenija« pokaže skoraj 700 »zadevkov«. Ti zajemajo tako župnijam izrecno posvečene kronike, zbornike in monografije kot tudi posamezne razprave v teh in drugih publikacijah, zlasti širše zastavljenih krajevnih zgodovinah, ki vsebujejo tudi obširnejši ali krajši prikaz preteklosti župnij obravnavanih krajev.

Vrsti publikacij o posameznih župnijah se je pridružila tudi publikacija o župniji Preserje pod Krimom. »Izgovor« za njen izid sta bili 300-letnica tamkajšnje farne cerkve sv. Vida (1711) in 250-letnica ustanovitve župnije (1758). Preserski župnik Marko Košir in urednik dr. France M. Dolinar sta k sodelovanju pritegnila s strokovnega vidika zelo pisano in kakovostno ekipo sedemnajstih avtoric in avtorjev, sicer pretežno zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarjev. Skupaj so pripravili devetnajst prispevkov, pri čemer je g. Košir napisal tri, en prispevek pa so napisali trije avtorji.

Avtorji so zajeli praktično vsa področja življenja župnije v preteklosti in sedanjosti, poleg tega pa so temeljito predstavili še kar nekaj tem, ki presegajo krajevno in splošno cerkveno zgodovino ter pose-

gajo v širšo krajevno zgodovino in celo na druga znanstvena področja. Tako že uvodni prispevek Nataše Pirnat podaja geografski prikaz območja župnije Preserje, s poudarkom na tamkajšnji geološki zgradbi, podnebjju, rabi tal, rastlinstvu in živalstvu, naseljih, prebivalstvu ter gospodarstvu. Naslednji prispevek avtorjev Barbare Nadbath, Gašperja Rutarja in Alje Žorž podrobno in pregledno predstavlja arheološko dediščino na območju župnije. Sledita dva prispevka o tako cerkveni kot tudi splošni krajevni zgodovini Preserja v obdobju obeh svetovnih vojn. Miha Šimac prikazuje življenje v župniji v času prve svetovne vojne, ko so fantje in moške iz Preserja umirali na bližnjih in daljnjih bojiščih, Preserci, zlasti seveda ženske, starci in otroci, ki so ostali doma, pa trpeli stiske in pomanjkanje ter zaradi tega tudi umirali pogostejše kot v mirnem času. Smrt pa je na območje Preserja v veliko večji meri posegla v času druge svetovne vojne, ko so se tam, kot tudi drugje po slovenskem ozemlju, nekje bolj, drugje manj tragično in zelo krvavo med seboj pomešale okupacija, revolucija in državljanska vojna. O dogodkih v tem času, s posebnim poudarkom na žrtvah vojnega nasilja, obširno ter na podlagi številnih virov in literature piše Peter Peršin. Zelo zgovorna je bilanca žrtev, ki jo navaja na koncu prispevka in ki pokaže, da so med domačini v Preserju partizani povzročili 77, Italijani 36, Nemci 16 in domobranci 4 smrtno žrtve.

Naslednjih dvanajst prispevkov se ukvarja neposredno z različnimi vidiki starejše in novejše zgodovine preserske župnije ter z njeno sedanostjo. Prispevki so v veliki meri napisani na podlagi bogatih arhivskih virov, zlasti tistih, ki jih hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana. Tako Jure Volčjak na kratko predstavlja (predvsem z arhivskimi viri) 400 let cerkvene zgodovine Preserja od njegovih prvih omemb kot podružnice župnije Cerknica do ustanovitve samostojne župnije v drugi polovici 18. stoletja. Lilijana Žnidaršič Golec predstavi duhovnike župnije Preserje do vključitve v ljubljansko škofijo leta 1787, in sicer tudi s kronološkim pregledom župnikov/vikarjev in duhovnih pomočnikov/kaplanov ter iz različnih arhivskih virov in literature skrbno sestavljenimi biogrami. Marko Košir na podoben način obravnava dušne pastirje, župnike, kaplane in beneficiate, od leta 1803 do danes oziroma do njega samega. V posebnem prispevku isti avtor predstavi tudi duhovnike, bogoslovce in redovnice iz preserske župnije, med njimi znanega frančiškana, izseljenskega duhovnika, »apostola naših izseljencev v ZDA«, p. Kazimirja (ob krstu Ignacija) Zakrajška. France M. Dolinar obravnava razmere v preserski župniji in njeni okolici v času njene vključitve v ljubljansko škofijo leta 1788, torej v času jožefinskih cerkvenih reform, Bogdan Kolar pa zelo obsežno in pregledno cerkvene in druge dogodke v župniji od 19. stoletja pa vse do leta 1989.

Med drugim opiše delovanje pobožnih ustanov in bratovščin, misijone, cerkveni in drugi tisk, izseljevanje ter posege veri in Cerkev zelo nenaklonjene, v nekaterih obdobjih zelo sovražne totalitarne oblasti, kot na primer v času po drugi svetovni vojni. Tak odnos seveda ni bil omejen samo na Preserje, temveč je bil takrat vsesplošna jugoslovanska, zlasti pa slovenska značilnost. Zadnji del Kolarjevega prikaza se nekoliko pokriva z naslednjim prispevkom, ki ga je napisal Marko Košir. Avtor v veliki meri na podlagi lastnih izkušenj podrobno opisuje zelo pester in raznolik sedanji duhovni utrip ter vizijo preserske župnije od konca druge svetovne vojne do današnjih dni.

Naslednji trije prispevki so umetnostnozgodovinskega značaja in so posvečeni prikazu sakralnih umetnostnih spomenikov v fari, predvsem monumentalni baročni župni cerkvi sv. Vida, ki jo pripisujejo znanemu ljubljanskemu zidarskemu mojstru Gregorju Mačku starejšemu in ki je bila zgrajena leta 1711. Alenka Železnik zelo podrobno predstavi njeno zunanjsčino in notranjsčino z bogatimi poslikavami in opremo, Anita Klančar Kavčič odkritje in restavriranje poslikav Michaela Reinwalda v cerkvi, Marinka Dražumerič pa šest podružničnih cerkva v preserski fari: sv. Lovrenca na Jezeru, sv. Florijana v Kamniku pod Krimom, sv. Tomaža na Planinci, sv. Ane nad Podpečjo, sv. Jožefa nad Preserjem in Žalostne Matere Božje nad Prevaljem pod Krimom. Vsi trije prispevki so nastali na podlagi obsežnega izbora arhivskih virov in literature ter so bogato dokumentirani s sijajnimi fotografijami. Zelo ustrezno jih dopolnjujeta prikaz orgel v župniji Preserje, prvotnih in Milavčevih v farni cerkvi ter prvotnih in Jenkovih v cerkvi Žalostne Matere Božje, ki ga je napisal Edo Škulj, ter zvonov v fari do leta 1916, to je do velikega državnega ropa zvonov v času prve svetovne vojne, avtorja Matjaža Ambrožiča.

Stane Granda na podlagi številnih podatkov iz franciscejskega katastra z začetka 20. let 19. stoletja, tudi s pomočjo ustreznih tabel, podaja zelo podroben prikaz družbenih in socialnih razmer na območju preserske župnije. Tone Gorjup predstavlja pomembne osebnosti iz preserske fare. Zelo zanimivo in po svoje značilno je, da so se od šestih predstavljenih kar štirje uveljavili v ZDA, med njimi že omenjeni p. Kazimir Zakrajšek (1878–1958) ter eden tamkajšnjih vodilnih katoliških laikov in eden od predsednikov slovenske (samo)podporne organizacije Kranjsko slovenske katoliške jednote Anton Grdina (1874–1957). Ciril Mrak v svojem prispevku na podlagi številnih preglednih tabel predstavlja strukturo prebivalstva v Sloveniji s posebnim poudarkom na Preserju. Knjigo zaključujeta slovenski in angleški povzetek.

Ob prelistavanju Župnije Preserje skozi čas, ki obsega kar 440 strani velikega formata, se spomnim

iskrivega »opozorila«, ki ga je novembra 2011 na predstavitvi še nekoliko obsežnejše publikacije o župniji sv. Martina na Igu izrekel eden od njenih urednikov Martin Hostnik: »Te knjige ne morete brati v postelji!« To vsekakor velja tudi za tu predstavljeno presersko knjigo. Če tudi te že ne moremo udobno brati v postelji, pa jo lahko v kakem drugem, bolj »študioznem« položaju. Ob tem se nam bo odprla bogata vsebina zlasti zgodovinskih, umetnostnozgodovinskih, pa tudi drugih podatkov o preteklosti preserske župnije in Preserje z okolico, prav tako pa bomo izvedeli tudi nekaj dragocenih podatkov o sedanjem utripu župnije in kraja. Knjiga je skrbno urejena, bogato in kakovostno ilustrirana ter zelo lepo in pregledno likovno oblikovana. Nekoliko sicer pogrešamo kratko predstavitev avtorjev, običajno za podobne publikacije, ki bi bila zelo koristna tudi ob pisanju tega poročila.

Mogoče zveni malo obrabljeno, saj na sledečo trditev (pre)pogosto naletimo, vendar pa lahko mirne vesti zatrdim, da bo knjigo Župnija Preserje skozi čas, ki pomeni veliko obogatitev našega znanja, z veseljem vzel v roke tako poklicni, znanstveni preučevalec naše krajevine in splošne zgodovine najrazličnejših usmeritev kot tudi vsak običajni bralec, ki sta mu blizu župnija sv. Vida in Preserje z okolico. Vsekakor je to delo, ki sodi med najboljše publikacije svoje vrste, nadvse dragocena, primerna in koristna počastitev obeh v uvodu omenjenih pomembnih zgodovinskih jubilejev preserske župnije.

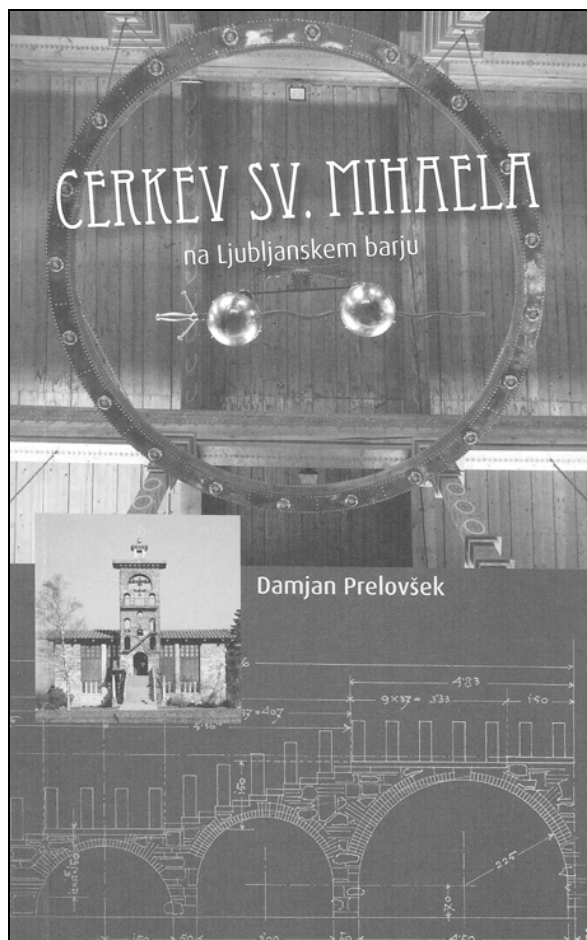
Andrej Vovko

Damjan Prelovšek: Cerkev sv. Mihaela na Ljubljanskem barju: ob 140. obletnici rojstva arhitekta Jožeta Plečnika. Ljubljana : Založba ZRC, 2012, 79 strani. (Zbirka Umetnine v žepu / Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU; 5)

V zbirki Umetnine v žepu, ki jo izdaja Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, je januarja letos, prav na 140. obletnico rojstva arhitekta Jožeta Plečnika, izšla nova knjiga, posvečena eni najizvirnejših cerkva arhitektovega sakralnega opusa, cerkvi sv. Mihaela v Črni vasi.

Umetnostni zgodovinar Damjan Prelovšek, eden naših najboljših poznavalcev Plečnikovih del in njegovega življenja, nas v svoji najnovejši monografiji vodi od začetne ideje prebivalcev Črne vasi o izgradnji cerkve do njenega dokončanja tik pred drugo svetovno vojno. Zadnji poglavji knjige pa sta posvečeni njeni zasnovi in simboliki ter umestitvi v Plečnikovo sakralno arhitekturo.

Prve ideje o gradnji cerkve za Črno vas in okoliška naselja, ki so v prvi polovici 19. stoletja načrtno nastajala na novoizsušenih predelih Ljubljanskega barja, segajo na konec 19. stoletja. Ponovno so oživele po prvi svetovni vojni, ko je bil za trnovskega župnika imenovan Fran Saleški Finžgar, ki je svojega soseda Plečnika poprosil za načrt barjanske cerkve. Prvi načrt zanjo je arhitekt izdelal leta 1922 in ga poimenoval Ecce Homo, vendar ta zaradi sporov glede zemljišča, na katerem naj bi stala cerkev, ni bil realiziran. Nov načrt za cerkev je Plečnik ustvaril leta 1935, vendar tudi ta, tokrat predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ni bil izpeljan. Po Finžgarjevi upokojitvi je breme vodenja projekta barjanske cerkve prevzel kaplan Karl Matkovič, ki je bil Plečnikov nečak in je strica prosil za nov načrt cerkve, z glavnim navodilom, da mora biti njena izgradnja čim cenejša. Tako se je leta 1937 Plečnik najprej ukvarjal z zanimivo centralno zasnovano cerkvijo, potem pa izdelal načrt, po katerem se je gradnja končno začela. Cerkev je bila posvečena leta 1940, njena oprema pa se je postopoma dopolnjevala še v letih po končani vojni.

Burno (pred)zgodovino okoliščin gradnje nove cerkve v Črni vasi beremo, kot bi se dogajala v današnjem času, zato se zlahka vživimo v opisano